

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

ЯГОДНІКОВА ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК: 37.091.2.001.76+373(043.3)

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ
СПРЯМОВАНОСТІ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ
ШКОЛИ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Вінниця – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса.

**Науковий
консультант**

доктор педагогічних наук, професор
Курлянд Зінаїда Наумівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», кафедра
педагогіки, завідувач, м. Одеса.

Офіційні опоненти

доктор педагогічних наук, професор
Коберник Олександр Миколайович,
Уманський педагогічний університет
імені Павла Тичини, кафедра
педагогіки та освітнього менеджменту,
завідувач, м. Умань;

доктор педагогічних наук, професор
Канішевська Любов Вікторівна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
кафедра педагогіки, професор, м. Київ;

доктор педагогічних наук, професор
Дубасенюк Олександра Антонівна,
Житомирський державний педагогічний
університет імені Івана Франка, кафедра
педагогіки, професор, м. Житомир.

Захист відбудеться 25 жовтня 2016 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус № 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці та на сайті info@vspu.net Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розісланий 23 вересня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коломієць А. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток інформаційного суспільства, процеси світової глобалізації та інтеграції, інноваційні процеси, які відбуваються в усіх сферах життєдіяльності людини, сприяють тому, що освіта є пріоритетним фактором розвитку соціально-економічного, суспільно-політичного та духовно-культурного життя будь-якої держави. В Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Тому сучасна освіта є ключовим чинником суспільного прогресу.

В умовах сьогоденних викликів і загроз суверенітету й територіальній цілісності України, тривалої кризи соціально-економічного, суспільно-політичного та духовно-культурного життя країни, прагненні зайняти достойне місце у світовому співтоваристві особливого значення набуває проблема розроблення та реалізації нової стратегії виховання, що є пріоритетним фактором визначення перспектив розвитку динамічних і кардинальних змін у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, формування майбуття Української держави.

Школа як один із інститутів соціалізації людини, підготовки її до виконання ролі активного суб'єкта суспільних процесів має відповідати новим реаліям і тенденціям соціального розвитку. Тому провідним завданням сучасної школи є формування особистості, яка характеризується життєздатністю і життєстійкістю в швидкоплинному світі, зміцненим духом і мораллю української нації, ініціативністю, цілеспрямованістю, лідерським потенціалом, соціальною активністю, життєвою компетентністю, креативністю, мобільністю, конкурентоспроможністю, здатністю до саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації. Отже, модернізація вітчизняної освіти покликана забезпечити відповідність процесу виховання вимогам сьогодення. В зв'язку з цим актуалізується потреба в ґрунтовному теоретико-методологічному аналізі й узагальненні перспективного педагогічного досвіду з проблеми інноваційної спрямованості сучасної системи виховання, котра б протистояла деструктивним тенденціям в організації виховного процесу та сприяла розробленню інноваційних виховних моделей, технологій, методик.

Вищезазначене знайшло відображення у низці нормативних документів (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Національна доктрина розвитку освіти України, накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», «Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад», Програма виховання дітей та учнівської молоді, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді тощо).

У вітчизняній і світовій педагогіці накопичено значний досвід дослідження проблематики сучасного виховання, його проектування, змісту, інноваційного

потенціалу. Цьому сприяли праці таких учених, як: О. Безкоровайна, Б. Бітінас, В. Борисов, М. Боритко, Т. Дем'янюк, Л. Канішевська, В. Караковський, О. Коберник, Л. Кондрашова, З. Курлянд, Л. Новикова, С. Поляков, М. Рожков, В. Селіванов, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, Л. Хоружа, Н. Щуркова, В. Ягупов та ін.

Соціально-філософські основи інноваційних змін в освіті і вихованні проаналізовано в напрацюваннях І. Беха, А. Бойко, О. Вишневецького, І. Зязюна, В. Кременя, О. Остапчук, Л. Онищук, В. Полонського, О. Скубашевської та ін.

Теоретичні аспекти, сутність, структура, класифікація освітніх інновацій, критерії їх оцінювання та впровадження в практику досліджено в науковому доробку Д. Алфімова, І. Богданової, Р. Гуревича, І. Дичківської, О. Дубасенюк, В. Паламарчук, І. Підласого, М. Поташника, В. Сафіуліна, А. Хуторського, Н. Юсуфбекової та ін.

Вагомий внесок у створення моделей інноваційного освітнього простору та проектування інноваційних педагогічних і виховних систем здійснили В. Докучаєва, Є. Баришніков, Е. Караваєв, І. Колеснікова, М. Кларін, Л. Козак, О. Пехота, А. Цимбалару, Н. Шмирьова та ін.

Особливості інноваційної діяльності, способи розв'язання проблеми готовності педагогів до інноваційної діяльності та шляхи її формування були предметом досліджень А. Бабешка, Н. Василенко, І. Гавриш, Н. Городецької, Н. Кічук, Н. Клокар, О. Козлової, А. Коломієць, Е. Макагон, Л. Петриченко, А. Пригожина, В. Сластьоніна, Е. Соф'янц, І. Чорній та ін.

Проблематиці інноваційних процесів у системі загальної середньої освіти і виховання присвячено праці Л. Ващенко, Л. Даниленко, А. Каташова, В. Лазарева, В. Малихіної, С. Мірошнік, О. Попової, Н. Пугачової, В. Химинця, Л. Штикової та ін.

Аналіз наукового фонду з досліджуваної проблематики й узагальнення практичного досвіду інновацій у виховному процесі школи свідчить, що у численних і вагомих за теоретичними і прикладними результатами надбаннях педагогічної науки з освітніх інновацій багато уваги приділяється вивченню, дослідженню й запровадженню у практику навчальних інновацій. Разом з тим, проблема комплексного дослідження теорії та практики інновацій у вихованні ще не знайшла належного висвітлення. Останнє зумовлює доцільність теоретичного обґрунтування нових підходів до формування й організаційно-методичного забезпечення інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Ефективне розв'язання проблеми формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи унеможливується наявністю суперечностей між:

- потребою суспільства у формуванні нового покоління з принципово іншою філософією життя, для якого характерними є динамічність, гнучкість у розв'язанні різноманітних проблем, прагнення до збільшення взаємозв'язків з довкіллям і недостатнім рівнем усвідомлення сутностей і функцій інновацій у вихованні;

- вимогою модернізації виховного процесу з урахуванням гуманістично-інноваційної парадигми і недостатніми можливостями школи щодо її впровадження;
- потребою застосування інноваційних виховних технологій у практиці та недостатнім рівнем психолого-педагогічної готовності педагогів до інноваційної діяльності у виховному процесі загальноосвітньої школи;
- необхідністю впровадження результатів фундаментальних і прикладних досліджень з проблеми інновацій в освіті й обмеженістю застосування виховних інновацій у масовій практиці;
- поширенням інновацій в освітніх і виховних системах і недостатньою розробленістю організаційно-методичного механізму їх упровадження у виховній діяльності.

Потреба у розв'язанні названих суперечностей і необхідність подолання різноманітних складних питань у виховному процесі загальноосвітньої школи зумовили вибір теми дослідження **«Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Інтегративні технології формування і розвитку професійних і особистісних якостей фахівців» (№ 0110U002179), що входить до плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 11 від 10.03.2011 року) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 26.04.2011 р.).

Мета дослідження полягає в розробці теоретико-методологічних засад дослідження, обґрунтуванні й експериментальній перевірці системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Об'єкт дослідження – виховний процес загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження – система формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Провідною **ідеєю** дослідження є положення про те, що формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи є пріоритетним напрямом процесу модернізації вітчизняної освіти, котра зумовлюється потребами суспільства і суб'єктів виховання, ґрунтується на свободі й особистісному виборі суб'єктів виховання, детермінується наявністю відповідальності за наслідки власної діяльності, враховує специфіку виховного процесу загальноосвітньої школи та індивідуальність її суб'єктів.

Концепція дослідження. Формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи передбачає якісні й кількісні зміни в діяльності суб'єктів виховного процесу, що забезпечують створення чи

перетворення, впровадження і поширення інновацій у виховному процесі загальноосвітньої школи. Інноваційна спрямованість виховного процесу загальноосвітньої школи характеризується відповідністю цілей, завдань, змісту виховання сучасним вимогам і потребам суб'єктів виховання, швидкістю реагування й адаптації виховного процесу до нових умов гуманізації і демократизації суспільства, активним і постійним пошуком шляхів оновлення, вдосконалення процесу виховання, впровадженням у практику наукових досягнень, поширенням перспективного педагогічного досвіду.

Концепція дослідження містить три взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретичний і практичний.

Методологічний концепт відображає взаємодію і взаємозв'язок наукових підходів до формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, а саме:

- особистісно-діяльнісний підхід передбачає правильно організовану, різноманітну, активно суб'єктивну, особистісно значущу діяльність суб'єктів виховання, пріоритетністю якої є орієнтація на особистість учня з максимальним урахуванням його мотивів, потреб, цілей, здібностей і національних, статевих, вікових, індивідуально-психологічних особливостей;

- аксіологічний підхід забезпечує орієнтацію виховного процесу на досягнення у його суб'єктів найвищого морально-духовного розвитку, сприяння формуванню в них ціннісного ставлення до себе, оточуючих і довкілля; забезпечує можливості для саморозвитку і самореалізації; виявляється в інтеріоризації суспільних цінностей, тобто перетворення їх у систему особистісних цінностей, засвоєнні соціальних норм і зразків поведінки, на які орієнтуються у власній життєдіяльності;

- системний підхід має на меті ґрунтовний аналіз формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи як складної системи, компоненти якої взаємодіють і зумовлюють цілісність означеного процесу, передбачають визначення мети, завдання, сутності, складових, структури, змісту цього процесу, взаємозалежність яких утворює цілісну, динамічну систему, результатом функціонування якої є інноваційна спрямованість виховного процесу загальноосвітньої школи.

Провідними принципами, що відображають концептуальну єдність їх відбору, є принципи, зумовлені особливостями інновацій у виховному процесі (цілісність, технологізація, науковість, варіативність, гнучкість і доцільність використання інновацій у виховному процесі); принципи, що стосуються суб'єктів виховання (національна спрямованість, гуманізація і демократизація, культуровідповідність).

Теоретичний концепт визначив комплекс філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних дефініцій, положень, теорій і концепцій щодо розкриття сутності досліджуваного процесу. Він містить наукове обґрунтування моделі та етапи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: методологічні засади сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай,

С. Ніколаєнко та ін.); положення теорії педагогічної інноватики (І. Богданова, Р. Гуревич, Л. Даниленко, В. Загвязинський, Л. Карамушка, А. Найн, В. Паламарчук, О. Попова, Н. Юсуфбекова та ін.); теорія і практика виховання (О. Безкоровайна, А. Бойко, О. Вишневський, Г. Ващенко, О. Коберник, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, М. Стельмахович, Г. Тарасенко, В. Штифурак та ін.); методологічні та теоретичні засади особистісно орієнтованої освіти та виховання (І. Бех, Є. Бондаревська, І. Іванов, С. Кульневич, К. Роджерс, В. Сериков, А. Хуторської, Г. Яворська, І. Якиманська та ін.); наукові основи післядипломної педагогічної освіти (Л. Даниленко, О. Пехота, В. Семиченко, С. Сисоєва, Л. Сущенко та ін.); наукові положення теорії моделювання педагогічних систем і процесів (В. Безрукова, Н. Бібік, Т. Ільїна, С. Гончаренко, А. Кузьмінський, О. Савченко та ін.); психологічні та педагогічні напрацювання, спрямовані на вивчення принципів виховання (Н. Волкова, А. Макаренко, І. Малафійк, М. Фіцула, К. Ушинський та ін.); теорія діяльності та розвитку особистості у процесі діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Киричук, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.); теорія педагогічної творчості та інноваційної педагогічної діяльності (О. Акімова, Б. Брилін, І. Дичківська, О. Джеджула, В. Кан-Калик, О. Козлова, А. Коломієць, О. Куцевол, О. Лавріненко, Л. Подимова, О. Попова, В. Сластьонін та ін.); теоретичні аспекти професійної компетентності педагогів та підготовки вчителя до інноваційної діяльності в системі неперервної педагогічної освіти (В. В. Заболотний, Кваша, М. Ковтонюк, М. Козяр, Н. Клокар, О. Куцевол, О. Лавріненко, О. Матяш, Н. Мозгальова, В. Паламарчук, В. Петрук, С. Поляков, Л. Сєдова, В. Шахов та ін.).

Практичний концепт передбачає аналіз практичної діяльності педагогів з організації сучасного виховного процесу в контексті інновацій, реалізацію системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що розглядається як сукупність взаємозалежних і взаємодіючих елементів, які складають структуру цієї системи і утворюють цілісність формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи буде ефективним, якщо здійснюватиметься відповідно до науково обґрунтованих теоретичних положень і враховуватиме позитивний практичний досвід шляхом реалізації обґрунтованої її системи.

Загальна гіпотеза дослідження конкретизована у часткових гіпотезах, що передбачають ефективність формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи за таких педагогічних умов: актуалізація мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності; удосконалення знань педагогів і набуття ними досвіду організації інноваційної виховної діяльності з використанням інтерактивних методів у системі методичної роботи школи; управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи;

організація творчої взаємодії суб'єктів виховного процесу загальноосвітньої школи на основі його інноваційної спрямованості.

Для досягнення мети, підтвердження концепції та перевірки гіпотези ставилися такі **завдання**:

1. Розкрити теоретико-методологічні засади формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

2. З'ясувати сутність і структуру інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

3. Проаналізувати вітчизняний досвід організації виховного процесу загальноосвітньої школи в контексті інновацій.

4. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу школи.

5. Обґрунтувати концепцію та розробити модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

6. Виокремити педагогічні умови й засоби формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

7. Розробити науково-методичний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

8. Експериментально перевірити ефективність системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Відповідно до гіпотези, мети, завдань і концепції використовувалися такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз державних документів з питань розвитку науки, культури, освіти й виховання щодо стратегічних цілей і перспектив розв'язання проблеми формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; метод моделювання, теоретичний аналіз філософської, психологічної, педагогічної, культурологічної, соціологічної літератури й дисертаційних досліджень для визначення теоретико-методологічних засад формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, з'ясування ключових понять дослідження та вивчення позитивного досвіду з цього питання в педагогічній практиці;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, метод незалежних оцінок, бесіди з метою визначення рівня сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, для дослідження стану проблеми на практиці; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, прикінцевий етапи) з метою виявлення ефективності системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи;

– *методи математичної статистики* з метою оброблення і порівняння результатів кількісного та якісного аналізу здобутих даних.

Експериментальна база дослідження. На різних етапах дослідження в ньому брали участь педагоги й учні Одеської загальноосвітньої школи № 105 I-III ступенів, Одеської загальноосвітньої школи № 44 I-III ступенів, Вилківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Кілійського району

Одеської області, загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 м. Роздільна Одеської області, Петрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Лиманського району Одеської області, Прилиманської загальноосвітньої школи I-III ступенів Овідіопольського району Одеської області, а також інших загальноосвітніх шкіл Одеської області. Формувальний експеримент проводився на базі Одеської загальноосвітньої школи № 105 I-III ступенів, Вилківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Кілійського району Одеської області, Петрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Лиманського району Одеської області. Всього різними видами дослідно-експериментальної роботи було охоплено 376 педагогів та 557 учнів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* науково обґрунтовано теоретико-методологічні та концептуальні засади формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; визначено сутність феномену «інноваційна спрямованість виховного процесу загальноосвітньої школи» і структуру даного феномену (ресурсний, функціонально-діяльнісний, рефлексивно-регульовальний компоненти); визначено й науково обґрунтовано сутність і структуру «інноваційно-виховувальної компетентності педагога» (мотиваційно-орієнтований, інформаційно-когнітивний, комунікативно-перцептивний, креативно-операційний, рефлексивний компоненти); обґрунтовано модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, яка охоплює цільову, концептуальну, організаційну, процесуальну та результативну підсистеми; виокремлено етапи її формування (підготовчий, організаційний, операційний, продуктивний); визначено критерії (забезпечувальний, процесуальний, особистісний) з їх показниками та схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний, низький) сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; розкрито педагогічні умови формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: актуалізація мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності, удосконалення знань педагогів та набуття ними досвіду організації інноваційної виховної діяльності з використанням інтерактивних методів у системі методичної роботи школи, організація творчої взаємодії суб'єктів виховного процесу загальноосвітньої школи на основі його інноваційної спрямованості, управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи; узагальнено вітчизняний досвід організації сучасного виховного процесу засобами інновацій і створення інноваційних виховних систем у середніх закладах освіти;

– *уточнено* поняття «інновації», «інновації у вихованні», «інноваційна виховна діяльність»; чинники формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи (за змістом – соціально-педагогічний, організаційно-методичний і психолого-педагогічний; за характером дії – об'єктивний і суб'єктивний; за ступенем впливу – керований і некерований), що виникають на загальношкільному рівні, на рівні учнівського колективу й рівні суб'єктів виховання;

– *подальшого розвитку* набули науково-теоретичні уявлення про інновації у виховному процесі загальноосвітньої школи.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні й забезпеченні науково-методичного супроводу формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що складається зі спецкурсу «Використання новітніх технологій розвитку творчої особистості дитини» (у програмі курсів підвищення кваліфікації вчителів), міні-модуля «Інноваційна спрямованість виховного процесу» (у програмі курсів підвищення кваліфікації заступників директорів з виховної роботи та педагогів-організаторів), тренінгу «Психолого-педагогічний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу» (для заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, класних керівників, репрезентований в авторському майстер-класі); навчально-методичних посібниках «Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності», «Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі»; методичної розробки «Інтерактивні форми і методи виховання учнів», розроблено діагностувальний інструментарій для визначення рівнів сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Основні положення, результати і висновки проведеного дослідження можуть бути використані педагогічними працівниками загальноосвітніх навчальних закладів для формування інноваційної спрямованості виховного процесу, викладачами вищих навчальних закладів та у системі післядипломної педагогічної освіти для підготовки майбутніх педагогів і педагогічних працівників до інноваційної виховної діяльності.

Упровадження результатів дослідження проводилось у загальноосвітній школі I-III ступенів № 10 м. Северодонецька Луганської області (акт упровадження № 83 від 28.04.15), Одеській загальноосвітній школі № 72 I-III ступенів (акт упровадження № 103 від 12.06.15), Одеській загальноосвітній школі № 65 I-III ступенів (акт упровадження № 158 від 05.10.15), Одеській спеціалізованій школі № 50 I-III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов (акт упровадження № 27 від 05.11.15), приватній установі «Одеський навчально-виховний комплекс «Ступені» (загальноосвітня вальдорфська школа I-III ступенів – дитячий садок) (акт упровадження № 78 від 26.09.15), Одеській загальноосвітній школі № 105 I-III ступенів (акт упровадження № 167 від 22.12.15), Одеській загальноосвітній школі № 44 I-III ступенів (акт упровадження № 243 від 25.02.16), Вилківській загальноосвітній школі I-III ступенів № 1 Кілійського району Одеської області (акт упровадження № 02-30/109а від 25.11.15), загальноосвітній школі I-III ступенів № 2 м. Роздільна Одеської області (акт упровадження № 97 від 02.11.15), Петрівській загальноосвітній школі I-III ступенів Лиманського району Одеської області (акт упровадження № 177 від 09.06.15), Прилиманській загальноосвітній школі I-III ступенів Овідіопольського району Одеської області (акт упровадження № 52 від 29.01.16), Одеському обласному інституті удосконалення вчителів (акт упровадження № 69 від 24.02.16).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися, обговорювалися на науково-практичних, науково-методичних конференціях, семінарах, круглих столах і педагогічних читаннях різного рівня, зокрема:

міжнародних – «Модернізація вищої освіти України в умовах Болонського процесу: аналіз вітчизняного досвіду і перспективи розвитку» (Одеса, 2007); «Освіта і наука XXI століття» (Софія, 2008, 2010); «Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості у системі неперервної професійної освіти» (Київ, 2009); «Наука і інновації – 2012» (Перемисьль, 2012); «Теоретичні і методологічні проблем сучасної освіти» (Москва, 2013); «Наука – від теорії до практики» (Сопот, 2013); «Наука без меж – 2015» (Шеффилд, 2015);

всеукраїнських – «Шості педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку» (Хмельницький, 2011); конференція з питань модернізації діяльності районних (міських) методичних кабінетів як науково-методичних установ, науково-методичного забезпечення системи освіти, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчості та ініціативи в умовах впровадження нових державних стандартів загальної початкової і середньої освіти та інформаційно-комунікаційних технологій (Рівне, 2012); «Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, ментальні аспекти» (Одеса, 2012, 2013, 2014);

регіональних – обласні серпневі конференції педагогічних працівників (Одеса, 2007-2014); обласна науково-практична конференція «Виховання ціннісних орієнтацій особистості у сучасному вимірі: теорія, методика, досвід» (Одеса, 2015); обласні семінари: «Моделі виховних систем навчального закладу. Інноваційні технології виховання закладу, класу» (Одеса, 2011-2015); «Діяльність РМО/ММО заступників директорів з виховної роботи в контексті сучасних аспектів щодо сприяння реалізації інноваційних стратегій виховання нової школи в регіоні» (Одеса, 2013); круглий стіл «Інноваційні стратегії виховання нової школи в регіоні: шляхи реалізації в контексті сучасних підходів до виховання» (Одеса, 2014); обласна Літня школа «Особливості організації інноваційного процесу виховання: теорія, методика, досвід» (Затока, Одеська область, 2012, 2013, 2014); обласний методичний фестиваль – презентація сучасних моделей навчальних закладів «Школи сприяння здоров'ю» (Одеса, 2008, 2010, 2012); обласна презентація сучасних моделей системи виховної діяльності класу класними керівниками – переможцями та лауреатами обласного туру «Класний керівник року» (Одеса, 2012); Ярмарок педагогічних ідей і технологій (Одеса, 2006, 2009, 2012); обласний майстер-клас із загальної проблеми «Інноваційні технології виховання» (Одеса, 2006-2016).

Матеріали і результати дослідження одержали схвалення на засіданнях і науковому семінарі кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського» (2011-2016), на засіданнях вченої ради, кафедри педагогіки і психології та кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти Одеського обласного інституту удосконалення вчителів (2009-2015), на засіданнях вченої ради, кафедри психології та загальнонаукових дисциплін Одеського інституту Приватного Акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (2011-2014).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 53 працях автора, з них: 1 монографія, 2 навчально-методичних посібники, 1 методична розробка, 20 статей у фахових виданнях України, 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 24 праці – апробаційного характеру.

Особистий внесок здобувача в опублікованих статтях у співавторстві з О. Чешенко полягає в теоретичному обґрунтуванні інноваційних стратегій виховання, висвітленні теоретико-методологічних і психолого-педагогічних засад інноваційної спрямованості виховного процесу навчального закладу, обґрунтуванні й визначенні напрямів організаційно-методичного супроводу інноваційної діяльності класних керівників, наданні характеристики інновацій як вектору сучасних стратегій виховання.

Особистий внесок здобувача в праці в співавторстві з О. Купченко полягає у визначенні особливостей інтерактивних методів навчання у вищій школі, висвітленні теоретичних аспектів мотивації до досягнення та інноваційної діяльності. Ідеї співавторів у дисертаційній роботі не використовувалися.

Матеріали кандидатської дисертації «Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи», захищеної у 2006 році, в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (861 найменування, із них 20 іноземною мовою), 18 додатків. Основний зміст викладено на 396 сторінках тексту, до яких входять 22 таблиці, 15 рисунків, що займають 14 сторінок основного тексту. Повний обсяг дисертації – 526 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, сформульовано його гіпотезу та концепцію, викладено методологічні й теоретичні основи, схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичну значущість одержаних результатів, подано відомості про апробацію й упровадження результатів наукового пошуку, окреслено структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі – «**Теоретико-методологічні засади формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи**» – представлено теоретичний аналіз феномену «виховання», представлено

тлумачення базових понять дослідження; презентовано структуру інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; виокремлено й обґрунтовано методологічні підходи її формування.

На основі аналізу феномену виховання встановлено, що різноаспектність тлумачень цього поняття зумовлюється наявністю різних методологічних підходів, концепцій виховання, уявлень учених і дослідників про формування особистості, про роль і місце педагога та вихованця у вихованні. Тому це поняття тлумачиться як суспільне явище, діяльність, система, дія, цінність, процес, взаємодія.

Поняття «виховний процес» уточнено як цілеспрямована педагогічна взаємодія, в ході якої здійснюється закономірна, послідовна, неперервна зміна моментів розвитку суб'єктів взаємодії. Педагогічна взаємодія набуває дієвості, якщо прийоми і засоби, що використовує педагог, сповнені прагненням гуманістичного ставлення до учня і спрямовані на взаємний розвиток (А. Бойко, І. Бех, О. Вишневський, О. Гончар, Л. Канішевська, П. Кензюр, О. Коберник, О. Киричук, З. Курлянд, М. Подберезький та ін.). Виховний процес вважається повноцінним лише тоді, коли в процесі педагогічної взаємодії відбуваються взаємні дії сторін, взаємні впливи і зміни в особистісному розвитку учня і особистісному та професійному педагога.

Дослідження теоретичного підґрунтя сучасного виховного процесу дало змогу з'ясувати, що в його основу покладено наступні ідеї: розвиток сучасної особистості та її удосконалення не є засобом благополуччя суспільства, а метою суспільного життя; найвищою цінністю у вихованні є особистість вихованця, а виховний процес має будуватись з орієнтацією на його потреби, здібності, інтереси; виховний процес передбачає рух від найближчих інтересів суб'єктів виховання до розвитку їхніх соціальних і високих духовних потреб; метою виховного процесу є розвиток особистості суб'єктів виховання, збагачення ціннісно-сміслової сфери, формування національних і загальнолюдських цінностей; суб'єкт виховного процесу є творцем самого себе, власних обставин життя; активна особистісна позиція суб'єктів виховного процесу виявляється у праві вільного вибору, самостійності, ініціативності; особистісна спрямованість виховання передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини, активну взаємодію всіх учасників виховного процесу, їхню творчу співпрацю.

У дослідженні суб'єктами виховного процесу загальноосвітньої школи виступають адміністрація школи, вчителі-предметники, класні керівники, вихователі, соціальний педагог, шкільний психолог, педагог-організатор, бібліотекар, тобто всі педагогічні працівники школи, які за функціональними обов'язками здійснюють виховання учнів, а також учні і їх батьки, громадськість (дитячі і молодіжні об'єднання, громадські організації, центри соціальних служб, органи місцевої влади, благодійні організації і фонди, церква, державні і недержавні установи та організації культури і мистецтва тощо).

На основі аналізу сутності змісту базових понять «нове», «новий», «новизна», «нововведення», «новація» розглянуто і уточнено поняття

«інновації» як комплексний процес створення, впровадження та поширення нововведення в освіті, яке приводить до продуктивних змін у цілях, завданнях, змісті, методах, технологіях, засобах, прийомах і формах навчання та виховання, що суттєво підвищує якість, ефективність і результативність навчально-виховного процесу.

Інновації у вихованні тлумачено як цілеспрямований процес продуктивних змін у виховній цілях, задачах, формах, методах, технологіях виховання, що забезпечують розвиток його суб'єктів і оптимізують досягнення виховної мети. Результатом упровадження інновацій у виховний процес є особистісні новоутворення суб'єктів виховання, пов'язані з усвідомленням і змінами системи світогляду, ціннісних ставлень, що дозволяють їм обирати спосіб життя і стратегію поведінки, відповідну до вимог суспільства й особистісного розвитку.

Зважаючи на те, що виховання є складовою цілісного педагогічного процесу, виокремлено такі види інновацій у вихованні: в змісті виховання; у виховних системах; у виховних технологіях; в організаційних структурах шкільного виховання; в управлінні виховним процесом; у взаємодії вчителя і учня, учня і учня, учня і колективу, вчителя і батьків; у виховній діяльності вихователя; у додатковій освіті; у співробітництві з батьками, громадськістю тощо.

Спираючись на результати аналізу науково-педагогічних джерел, визначено поняття *«інноваційна спрямованість виховного процесу загальноосвітньої школи»* як взаємодія суб'єктів виховання, що зорієнтована на процес пошуку, створення чи перетворення, впровадження та поширення інновацій у виховний процес для розв'язання сучасних проблем виховання. З'ясовано, що інноваційна спрямованість виховного процесу загальноосвітньої школи характеризується відповідністю цілей, задач, змісту виховання сучасним вимогам і потребам суб'єктів виховання, швидкістю реагування і адаптації виховного процесу до нових умов гуманізації і демократизації суспільства, вдосконаленням процесу виховання, активного і постійного пошуку шляхів оновлення, впровадженням у практику наукових досягнень, поширенням перспективного педагогічного досвіду.

Інноваційна спрямованість розширює змістовий діапазон виховного процесу загальноосвітньої школи: персоніфікує виховні взаємовпливи та забезпечує їх проекцію на траєкторію особистісного зростання суб'єктів виховання; насичує виховний процес сучасними формами і методами виховання; активізує морально-духовну, суспільно-корисну діяльність учнів; оптимізує когнітивно-емоційну цілісність виховного процесу. Спираючись на аналіз змістового наповнення досліджуваного феномену, визначено його структуру. *Компонентами обрано: ресурсний, функціонально-діяльнісний, рефлексивно-регульовальний*, що є взаємозалежними та взаємозумовленими. *Ресурсний компонент* відображає базис інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи та залежить від наявності і можливості використання кожного одиничного ресурсу в інноваційному процесі.

Функціонально-діяльнісний компонент відображає дієздатність і ефективність функціонування та розвитку основних елементів і зв'язків структури інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. *Рефлексивно-регулювальний компонент* відображає якісний та ефективний перебіг інноваційного процесу, відповідність одержаних результатів меті, самоаналіз, осмислення, оцінку передумов, умов інноваційної виховної діяльності, своєчасне оцінювання з метою подальшого цілеспрямованого вдосконалення формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи та за необхідністю його корегування.

Формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи передбачає якісні й кількісні зміни у діяльності суб'єктів виховного процесу, що забезпечують створення чи перетворення, впровадження і поширення інновацій у виховному процесі загальноосвітньої школи.

На підставі аналізу філософської, психологічної та педагогічної наукової літератури визначено методологічні підходи до формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: особистісно-діяльнісний, аксіологічний та системний.

У другому розділі – **«Педагогічні основи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи»** – представлено генезу оновлення виховного процесу, проаналізовано проблему інновацій у вихованні на сучасному етапі, визначено чинники формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

У розділі простежено сучасний стан проблеми феномену виховання, пов'язаний з основними етапами історії його розвитку, проаналізовано й узагальнено особливості прояву оновлення сучасного виховання засобами інновацій. З'ясовано, що виховання та процеси його оновлення мають найдавнішу історію розвитку, певні особливості відповідно до рівня цивілізаційного розвитку суспільства, його віросповідання, культури, традицій, цінностей. Зміна пріоритетів і цінностей, що відбуваються останніми роками в нашому суспільстві, потребує інноваційних змін в освіті і вихованні зокрема, що є закономірним і природним у розвитку суспільства та освіти.

З'ясовано, що організація сучасного виховання в Україні здійснюється засобами інновацій, котрі виявились у таких формах: інновації як філософсько-методологічна основа сучасного виховання, що виступають втіленням прогресивної думки про сучасне виховання; інновації як конкретні технології перспективних завдань виховання, котрі виявляються у виховних новаторських системах, програмах, методиках і практичних засобах.

Спираючись на аналіз вітчизняного досвіду здійснення інноваційних процесів у вихованні за час розбудови незалежності української державності, на основі домінуючого типу інновацій, визначено три періоди їх застосування у шкільну виховну практику: *перший період* – 1991-2000 рр. – радикальні і глобальні інновації – засновані на принципово нових ідеях, стратегіях, підходах до виховання; *другий період* – 2001-2013 рр. – комбінаторні і системні інновації

– нове поєднання відомих елементів, поєднання традиційного й інноваційного, створення нових виховних систем, програм виховання, опанування інтерактивними формами і методами виховання; *третій період* – з 2014 р. – по нинішній час – модернізовані, системні і часткові інновації, спрямовані на удосконалення і доповнення відповідних форм і методів виховання, удосконалення наявних виховних систем, моделей, технологій виховання.

Аналіз наукових джерел, практики і власного досвіду свідчить, що впровадження нової виховної ідеї, моделі, проекту або технології нерідко ускладнюється, наштовхуючись на антиінноваційні бар'єри (зовнішні і особистісні) у вигляді різних перешкод. Результати проведених досліджень засвідчили, що вчителям-інноваторам притаманні такі особистісні якості, як: захопленість, активність, оригінальність, комунікативність, прагнення до співпраці, рішучість, відкритість до нового, креативність. Найбільш активними в інноваційному процесі виявились педагоги з вищою освітою, які також мають додаткову освіту, постійно й активно займаються самоосвітою, прагнуть до саморозвитку і самовдосконалення. Високий рівень результативності інноваційної виховної діяльності виявився у респондентів з досвідом педагогічної роботи від 18 до 25 років.

Для профілактики і подолання особистісних антиінноваційних бар'єрів необхідним стало проведення психолого-педагогічних і соціально-педагогічних заходів, з-поміж яких: психодіагностика, професійне та індивідуальне психологічне консультування, психопрофілактика, тренінги з розвитку особистісних якостей, корекційно-розвивальні заходи, тренінги профілактики та подолання антиінноваційних бар'єрів, створення інноваційного середовища, соціально-психологічні моніторинги, розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності, формування інноваційної культури суб'єктів виховання, методична робота з педагогами тощо.

Установлено, що педагоги підтримують інноваційні зміни у виховному процесі, якщо: у школі створені умови для інноваційної виховної діяльності; у минулому вже спостерігався успішний інноваційний досвід; педагоги компетентні або обізнані з предметом інноваційного процесу; педагоги є повноцінними учасниками процесу реалізації інновацій.

Термінологічне поле досліджуваної проблематики доповнено поняттям «інноваційна виховна діяльність», що конкретизоване в дослідженні як особливий вид творчої діяльності, що спрямована на створення чи перетворення, засвоєння, впровадження та поширення інновацій у виховному процесі, що сприяє формуванню і розвитку суб'єктів. Така діяльність організує адекватний виховний процес, а його результати відповідають розв'язанню проблем виховання, вимогам суспільства і потребам суб'єктів виховного процесу.

Ефективність інноваційної виховної діяльності забезпечує інноваційно-виховувальна компетентність педагога, що є складовою його професійної компетентності та містить у собі систему мотивів, професійних знань, умінь, навичок, досвіду, певних особистісних якостей педагога, котрі забезпечують

здійснення інноваційної виховної діяльності. Виокремлено такі компоненти цієї компетентності: мотиваційно-орієнтований; інформаційно-когнітивний, комунікативно-перцептивний, креативно-операційний, рефлексивний.

Узагальнення сучасних педагогічних інновацій у закладах освіти різного типу дозволило визначити чинники, що детермінують формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, як-от: за змістом – соціально-педагогічний, організаційно-методичний і психолого-педагогічний; за характером дії – об'єктивний і суб'єктивний; за ступенем впливу – керований і некерований. Основою систематизації визначених чинників є рівні, на яких вони виникають і зумовлюють формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: на загальношкільному рівні – чинники визначаються взаємодією школи з різними соціальними інститутами, системами суспільства, внутрішніми структурами школи, класними колективами школи та зумовлюють інноваційну спрямованість виховного процесу школи, діють на його формування, на розвиток усіх суб'єктів виховання; на рівні учнівського колективу – чинники цього рівня є результатом внутрішньогрупових взаємовідносин, міжособистісної взаємодії та сприяють вихованню та розвитку суб'єктів виховання певного класу; на рівні суб'єктів виховання – чинники породжує сама особистість, оскільки вона формується у взаємодії із соціальним середовищем і активно сприймає його впливи й особисто впливає на його стан.

У третьому розділі – **«Практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи»** – висвітлено вітчизняний практичний досвід організації виховного процесу в контексті інновацій, презентовано критеріально-рівневу діагностувальну базу процесу формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, представлено аналіз сучасного стану сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

У дослідженні вивчено і проаналізовано досвід роботи з організації сучасного виховного процесу із застосуванням інновацій загальноосвітніх шкіл різних областей країни: Одеська (м. Одеса, м. Білгород-Дністровський, м. Подільськ), Київська (м. Біла Церква), Дніпропетровська (м. Нікополь), Львівська (м. Львів), Полтавська (с. Лукім'я Оржицького району).

Аналіз практичного досвіду засвідчив, що організація сучасного виховного процесу з використанням інновацій здійснюється у загальноосвітніх школах як складова цілісного процесу розбудови сучасної школи або як самостійний напрям діяльності традиційної школи.

Виявлено загальні характерні особливості застосування інновацій у виховний процес загальноосвітньої школи: прагнення педагогів до створення інноваційної системи виховання в школі, в якій задовольняються потреби всіх суб'єктів виховного процесу; розроблення і впровадження нових моделей виховних систем і авторських програм виховання; впровадження в практику виховного процесу проектних технологій та інтерактивних форм і методів виховання; визначення нових і актуальних напрямів виховної діяльності;

оновлення традиційних напрямів виховної діяльності та традиційних виховних заходів; пошук нових засобів взаємодії суб'єктів виховного процесу.

Установлено, що здобутками досвіду організації сучасного виховного процесу загальноосвітніх шкіл з використанням інновацій є визначення конкретної виховної проблеми, на яку спрямована інновація, відповідність інновацій визначеній виховній проблемі, особливостям і специфіці загальноосвітньої школи, прагнення більшості педагогів, учнів і батьків до інноваційних змін у виховному процесі, оволодіння педагогами суб'єкт-суб'єктною взаємодією, насиченість виховного процесу різноманітною діяльністю, заходами та клубною і гуртковою роботою для задоволення потреб та інтересів учнів.

Однак, такий досвід непозбавлений певних недоліків, а саме: відсутність системної підготовки класних керівників і всіх педагогів школи до застосування інновацій у виховному процесі, науково-методичного супроводу інноваційної виховної діяльності педагогів, системи стимулювання педагогів до інноваційної виховної діяльності і підтримки ініціатив, активної взаємодії педагогів з усіма учасниками виховного процесу школи, науковцями та фахівцями з проблем виховання, контролю й оцінки результатів застосування інновацій у виховному процесі.

Ґрунтуючись на структурно-компонентному наповненні інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, представлено комплекс критеріїв та систему показників її сформованості, що дозволяють адекватне її вимірювання на різних етапах експериментального дослідження. У дослідженні обрано такі критерії та показники: *забезпечувальний* (забезпеченість виховного процесу необхідними приміщеннями та їх використання; забезпеченість виховного процесу та використання технічного оснащення, необхідного інвентарю; створення і використання інформаційно-методичного забезпечення інноваційної виховної діяльності; створення шкільної системи підготовки педагогів до інноваційної виховної діяльності); *процесуальний* (забезпечення організаційно-методичним супроводом формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; стимулювання педагогів до інноваційної виховної діяльності та підтримка їх ініціатив; позитивний соціально-психологічний клімат у школі; насиченість і систематичність використання у виховному процесі нових виховних ідей, форм, методів і технологій, моделей виховних систем; відповідність інновацій розв'язанню виховної проблеми та особливостям школи, регіону, запитів і потреб суб'єктів виховного процесу); *особистісний* характеризує особистісний розвиток учнів (ціннісно-мотиваційний – ціннісні орієнтації, мотиви; когнітивний – знання моральних норм і правил поведінки, висловлювання моральних суджень; дієво-поведінковий – вчинки, дії, активна життєва позиція, вміння встановлювати контакти, співпрацювати, творчо вирішувати завдання; рефлексійний – здатність до самоаналізу, самовиховання) та особистісний і професійний розвиток педагогів – сформованість інноваційно-виховувальної компетентності педагогів (мотиваційно-

орієнтований – мотивація до успіху в діяльності, скерованої на формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, усвідомленість необхідності інноваційної виховної діяльності та прагнення до її здійснення, позитивне сприйняття педагогами інновацій у виховному процесі; інформаційно-когнітивний – знання про інновації у виховному процесі, наявність інтересу до вивчення питань використання інновацій у виховному процесі, переконаність у необхідності саморозвитку та самовдосконалення власних знань для здійснення інноваційної виховної діяльності; комунікативно-перцептивний – ефективна педагогічна комунікація, здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, застосування у практиці нетрадиційних засобів взаємодії з учнями для їхнього розвитку; креативно-операційний – здатність організовувати виховну діяльність на творчій основі, вміння та досвід інтегрувати й вдосконалювати вже відомі елементи, прийоми, методи виховної діяльності та створювати і застосовувати об'єктивно нові, оригінальні моделі, виховні технології, форми і засоби виховання; навички мобільної реакції і корекції виховного процесу; рефлексійний – здатність до рефлексії і саморегуляції, здатність до самоаналізу виховної діяльності, прагнення до творчого саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації).

Відповідно до критеріально-діагностувальної бази експериментального дослідження схарактеризовано рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: високий, достатній, задовільний і низький.

До високого рівня сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи нами віднесено такий виховний процес, в якому спостерігається високий рівень сформованості визначених показників за забезпечувальним, процесуальним та особистісним критеріями. Разом з тим, сформованість цих показників може бути не менш, ніж за половину, на достатньому рівні. Високий рівень сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи характеризується яскравим і сильним проявом зазначених показників упродовж тривалого часу. Виховний процес загальноосвітньої школи забезпечений необхідними приміщеннями, які естетично оформлені і технічно оснащені та постійно певним чином застосовуються у виховній інноваційній діяльності. Є вільний доступ до необхідної інформації, створені інформаційні бази даних про інновації у виховному процесі, про перспективний педагогічний досвід, банк ідей, ініціатив та інновацій. У школі створена система підготовки педагогів до інноваційної виховної діяльності, ефективно організована методична робота, педагоги школи активно беруть участь у різноманітних науково-методичних, психолого-педагогічних заходах. Адміністрація школи стимулює педагогів до інноваційної виховної діяльності, активно підтримує ініціативи. Створений позитивний соціально-психологічний клімат, суб'єкти виховного процесу відчують задоволеність своїх запитів і потреб. Активна співпраця педагогів, учнів, батьків, науковців і громадськості сприяє опануванню і впровадженню нових виховних ідей, форм, методів і технологій, моделей виховних систем, що

за масштабом охоплюють всіх суб'єктів і ланки виховного процесу школи. Перспективний педагогічний досвід, який під час цієї діяльності був створений, активно пропагується та поширюється. Впроваджені інновації відповідають розв'язанню виховної проблеми, а також завданням чинних програм розвитку, навчання та виховання учнів, їх віковим особливостям та особливостям школи, регіону. Учні проявляють переважно високий і достатній рівні особистісного розвитку, а у педагогів переважно на високому і достатньому рівнях сформована інноваційно-виховувальна компетентність.

До достатнього рівня сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи належить такий виховний процес, в якому спостерігається переважно достатній рівень сформованості визначених показників за забезпечувальним, процесуальним та особистісним критеріями, але можливе сполучення наявності високого рівня з майже половиною показників на задовільному рівні. Зазначені показники проявляються не достатньо яскраво та сильно, однак постійно.

При задовільному рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи спостерігається переважно середній рівень сформованості показників за забезпечувальним, процесуальним та особистісним критеріями, однак менше, ніж половина показників, можуть виявитись на низькому рівні, окремі показники (не більше чверті) можуть спостерігатись на достатньому рівні. Всі показники проявляються локально, не постійно.

Низький рівень сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи притаманний такому виховному процесу, в якому більша частина показників знаходиться переважно на низькому рівні, але відсутність сформованості показників не становить більше чверті показників, також деякі показники (не більш чверті) можуть виявитись на середньому рівні. Показники проявляються слабо, одиничними випадками.

Рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи визначалися середніми даними за такою бальною шкалою: 5 балів – ознака виражена дуже сильно; 4 бали – ознака виражена сильно; 3 бали – ознака виражена достатньо; 2 бали – ознака виражена слабо; 1 бал – ознака виражена дуже слабо; 0 балів – ознака відсутня. Середній бал за сукупністю ознак визначав рівень сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. Відповідно до цього було виявлено чотири рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: 0-2 бали – низький рівень; 2,1-3,4 бали – задовільний рівень; 3,5-4,4 бали – достатній рівень; 4,5-5 балів – високий рівень.

У дослідженні для з'ясування сучасного стану сформованості виховного процесу загальноосвітньої школи брали участь педагоги й учні загальноосвітніх шкіл міста Одеси, районних центрів і селищ Одеської області.

Діагностика сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи здійснювалася за допомогою низки методик,

як-от: опитування, спостереження, контент-аналізу, бесіди, різноманітних анкет, тестів, методу компетентних оцінок, результати яких були модифіковані нами відповідно до визначених рівнів.

Одержані результати виявили недостатній рівень (низький і задовільний) сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи до початку експерименту, про що свідчать відсутність системної підготовки класних керівників і всіх педагогів школи до застосування інновацій у виховному процесі, системи стимулювання педагогів до інноваційної виховної діяльності і підтримки ініціатив, науково-методичного супроводу інноваційної виховної діяльності педагогів, активної взаємодії педагогів з усіма учасниками виховного процесу школи, науковцями та фахівцями з проблем виховання, контролю й оцінки результатів застосування інновацій у виховному процесі.

У четвертому розділі – **«Система формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи»** презентовано концепцію формування інноваційної спрямованості виховного процесу, позиціонована модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, розкрито принципи, педагогічні умови, форми і методи, розроблено і забезпечено науково-методичний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Концепція формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи полягає в актуалізації ідей філософії людиноцентризму як провідної детермінанти інноваційних змін у виховному процесі, що сприяє одночасно розвитку суб'єктів виховання та показником суспільного прогресу; філософські положення теорії наукового пізнання явищ дійсності, психологічні положення теорії особистості та теорії діяльності, положення діалектики про трансформацію кількісних змін у якісні новоутворення особистості, психолого-педагогічні положення теорії розвитку і саморозвитку особистості; закони пізнання об'єктів інноваційних змін, що виступають фактором предметно-перетворювальної діяльності, закономірності процесу самоорганізуючих систем; принципи єдності теорії та практики, що забезпечують об'єктивність теоретичного, емпіричного й експериментального вивчення предметів і явищ; уявлення про інноваційний розвиток виховання в умовах творчої взаємодії його суб'єктів, гуманістичну систему цінностей у вихованні як соціально-особистісну потребу самореалізації та здатності до інноваційних змін.

Виокремлено дві групи принципів, що покладені в основу формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: принципи, що висвітлюють особливості інновацій у виховному процесі (цілісність, технологізація, науковість, варіативність, гнучкість та доцільність використання інновацій у виховному процесі); принципи, які визначають спрямованість інновацій у виховному процесі (гуманізація і демократизація, культуровідповідність, національна спрямованість).

Ураховуючи теоретичні засади проблематики формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи та вектори впливу на цей процес, було розроблено та науково обґрунтовано модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що відображає взаємопов'язані цільову (соціальне замовлення, особливості регіону і школи, потреби суб'єктів виховання, мета), концептуальну (підходи, принципи), організаційну (чинники, компоненти інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, педагогічні умови), процесуальну (етапи, форми і методи формування, науково-методичний супровід, корекція), результативну (критерії, показники, рівні, оцінювання, результат) підсистеми, що складають структуру цієї системи і утворюють цілісність означеного процесу (рис. 1).

Формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи сприятиме впровадження відповідних педагогічних умов, під якими розуміємо спеціально організовані обставини, що забезпечують означений процес завдяки впливу на компоненти інноваційної спрямованості виховного процесу.

У дослідженні педагогічними умовами виступають: актуалізація мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності, удосконалення знань педагогів та набуття ними досвіду організації інноваційної виховної діяльності з використанням інтерактивних методів у системі методичної роботи школи, організація творчої взаємодії суб'єктів виховного процесу загальноосвітньої школи на основі його інноваційної спрямованості, управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи.

Базуючись на тому, що будь-яка діяльність зумовлюється мотивацією, педагогічною умовою була обрана «актуалізація мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності». Мотивацію до інноваційної виховної діяльності розглядаємо як процес формування мотивів до пошуку, створення, опанування, впровадження і розповсюдження інновацій у виховному процесі, що сприяють формуванню інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. Оскільки актуалізація мотиву є перетворенням його у головний імпульс психологічної активності, що детермінує поведінку особистості, актуалізацію мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності розглядаємо як сукупність актуальних, активно діючих стійких мотиваційних утворень, що спонукають педагогів до інноваційної виховної діяльності. Актуалізація такої мотивації відбувається у процесі діяльності, ускладнюється унікальністю, непередбачуваністю, мінливістю, нечіткістю мотиваційного процесу.

Рис. 1. Модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу уття загальноосвітньої школи.

ІННЯМ інтерактивних методів у системі методичної роботи школи» зумовлений тим, що за результатами нашого дослідження серед педагогів, які мають досвід

створення і впровадження інновацій у вихованні, майже 83% респондентів відчують труднощі на стадії започаткування, а серед причин цього назвали брак знань, умінь і досвіду інноваційної виховної діяльності. Серед тих педагогів, хто не займається інноваціями у вихованні, такий показник ще вищий – 92%.

Отже, домінуюча більшість педагогів гостро потребує відновлення, поповнення і збагачення фахових знань з пошуку, створення, перетворення, засвоєння, застосування, поширення інновацій у вихованні. В контексті дослідження знання про організацію інноваційної виховної діяльності розглядаємо як результат пізнання, сукупність відомостей з інноваційної педагогіки та теорії виховання, що представлені системою понять, категорій, термінів, суджень, уявлень та образів певного обсягу та якості. Засобами організації інноваційної виховної діяльності виявляються інноваційні технології, форми, методи, прийоми, види спільної діяльності педагогів і учнів, а також речі і предмети, за допомогою яких відбувається реалізація інноваційної виховної діяльності. Досвід з організації інноваційної виховної роботи педагогів розглядаємо як систему необхідних знань, умінь і навичок, а також засобів здійснення інноваційної виховної діяльності. Важливою ланкою безперервної освіти в опануванні й удосконаленні знань, засобів і досвіду у педагогів визнано методичну роботу в школі, що є спеціальним комплексом взаємопов'язаних форм, методів і засобів, спрямованих на розвиток професійної компетентності педагогів, розкриття їх творчого потенціалу, безперервну педагогічну та фахову освіту, яка зорієнтована на підвищення виховного процесу та в кінцевому результаті – на сприяння розвитку сучасної особистості учня. Методична робота в школі є системою організаційної, діагностичної, пошукової, дослідницької, науково-практичної, інформаційної діяльності, що базується на досягненнях науки та перспективному педагогічному досвіді. Переваги інтерактивних методів над традиційними доведено в працях М. Євтуха, С. Кашлева, В. Лозової, Н. Мойсеюк, Т. Паніної, С. Сисоевої, а їх особливості використання у контексті фахового вдосконалення та розвитку професійної компетентності розглядаються в працях І. Жерносека, В. Паламарчук, В. Сгадової та ін.

Інша педагогічна умова – «організація творчої взаємодії суб'єктів виховного процесу загальноосвітньої школи на основі його інноваційної спрямованості». Творча взаємодія є специфічна спільна діяльність, якій характерні риси співпраці і співтворчості, де співпраця є спільною з ким-небудь діяльністю, спільною працею для досягнення спільної мети, а співтворчість є колективним пошуком оригінальних ідей (А. Бойко, А. Вач'янець, З. Гаврилова, Р. Загідулін, А. Мурашов, І. Іванов). Важливим аспектом творчої взаємодії є здатність здійснювати активний пошук нововведення, реальні перетворення і зміни, якість яких залежить від досягнутого рівня взаємодії педагогів й учнів. Особливості такої взаємодії полягають у добровільній участі і безпосередньому контакті суб'єктів виховання; суб'єкт-суб'єктних взаємостосунках учасників взаємодії; наявності об'єктивних і суб'єктивних передумов творчої діяльності;

психологічній свободі і психологічній безпеці (З. Гаврілова). Не заперечуючи такий комплекс особливостей творчої взаємодії, вважаємо необхідним ураховувати специфічну характеристику спільної діяльності як перебування в єдиному просторі. Тому вважаємо перебування суб'єктів виховання в єдиному творчому просторі теж особливістю творчої взаємодії.

Педагогічна умова «управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи» передбачає управління на п'яти рівнях: I – директор, II – заступники директора, III – учителі, вихователі, класні керівники, IV – батьки, V – учні. Управління інноваціями у виховному процесі розглядаємо як частину інноваційної виховної діяльності, що вирішує питання цілепокладання, планування, організації, реалізації, регулювання (коригування) і контролю процесів розробки і засвоєння інновацій у виховному процесі з одержання якісних результатів виховання. Механізмами управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи визначено: забезпечення можливостей для інноваційної виховної діяльності (нормативно-правове, організаційно-управлінське, соціально-психологічне, фінансово-матеріальне); підтримка ініціатив; забезпечення системності, організованості інноваційних процесів; оптимізація інформаційного обміну в інноваційних процесах. Ефективність таких механізмів визначається здатністю суб'єктів управління цілеспрямовано використовувати організаційно-розпорядницькі, організаційно-педагогічні, соціально-психологічні, фінансово-господарчі та економічні методи.

Етапи, за якими здійснюється формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: підготовчий, організаційний, операційний, продуктивний.

На підготовчому етапі вивчався й аналізувався стан об'єкту змін, тобто виховний процес, суб'єкти виховного процесу, класні колективи тощо, на які була спрямована інновація, здійснювалося обговорення отриманих даних. Вивчалися ресурсні можливості (матеріальні, технічні, фінансові, кадрові, інформаційні) школи для забезпечення інноваційної діяльності. На цьому етапі формулювалася виховна проблема, на розв'язання якої спрямовувалася інновація, виявлялись можливості змін окремих елементів виховної системи, змісту виховання, виховної технології тощо, визначались шляхи пошуку інновацій, здійснювалося прогнозування очікуваних результатів.

Організаційний етап забезпечував вплив на об'єкт шляхом добору та розміщення педагогічних кадрів, здійснювалась підготовка педагогів до інноваційної виховної діяльності та їх організація до пошуків і виявлення інновацій у вихованні. Створювалась відповідна матеріально-технічна база, здійснювалось інформаційне забезпечення, визначались і реалізовувались необхідні умови для формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. На даному етапі розроблялись науково-методичний, організаційний і психолого-педагогічний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи та здійснювалось його забезпечення.

Операційний етап передбачав впровадження інновацій у виховний процес загальноосвітньої школи, в якому брали участь усі учасники виховного процесу, здійснювалася координація інноваційного процесу, його контроль та оцінювання. На цьому етапі відбувалося оцінювання поточних результатів отриманого інноваційного продукту, для цього організовувалося діагностування та обговорення поточних результатів, за потребою здійснювалася відповідна корекція (чинників, педагогічних умов, науково-методичного супроводу чи форм і методів формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи). Поширення інновацій здійснювалося під час організації і проведення науково-методичних заходів, на яких презентувались інновації, обмін досвідом її впровадження, розповсюджувався перспективний педагогічний досвід, а також публікувались в педагогічних виданнях результати інноваційної виховної діяльності.

На продуктивному етапі здійснювалося діагностування кінцевих результатів, що узгоджувалися з метою інноваційного пошуку, організовувалося їх обговорення, виявлялися позитивні та негативні наслідки впровадження інновації, підбивалися підсумки, аналізувались та прогнозувались тенденції подальших змін відповідно до нових умов, здійснювалась модернізація і відтворення інновацій у виховному процесі.

За результатами наукових розвідок учених (І. Бех, М. Боритко, О. Вишневський, О. Кучерявий, В. Омеляненко, С. Смірнов І. Харламов та ін.) та систематизації практичного досвіду інноваційної діяльності у загальноосвітніх школах визначено основні методи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: діагностики, прогнозування, методи управління опору, організації інноваційного процесу, стимулювання та коригування інноваційної діяльності, координації та регуляції, методи контролю та аналізу. Формами, за якими здійснювалось формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи були виокремлені такі: інноваційні, демократичні, інтерактивні, а також загальношкільні, групові та індивідуальні.

Забезпечення науково-методичного супроводу формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи передбачало: проведення навчання педагогів з удосконалення певних знань і набуття ними необхідних умінь для здійснення інноваційної виховної діяльності; участь педагогів у науково-методичних заходах; поширення інноваційного педагогічного досвіду; створення інноваційно-інформаційного простору; видання власних посібників, орієнтованих на педагогів загальноосвітніх навчальних закладів та студентів педагогічних ВНЗ. Для цього були розроблені і впроваджені спецкурс «Використання новітніх технологій розвитку творчої особистості дитини», міні-модуль «Інноваційна спрямованість виховного процесу», тренінг «Психолого-педагогічний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу»; діагностувальний інструментарій для визначення рівнів сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; опубліковані навчально-методичні посібники

«Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності», «Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі»; методична розробка «Інтерактивні форми і методи виховання учнів».

У п'ятому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи»** схарактеризовано основні напрями дослідно-експериментальної роботи, проаналізовано одержані результати педагогічного експерименту.

Основою організації дослідно-експериментальної роботи, розроблення критеріально-діагностичної бази дослідження, планування і проведення констатувального та формувального етапів експерименту, аналізу й оцінки одержаних результатів є провідні ідеї, вимоги та принципи сучасних досліджень у педагогіці і виховному процесі, зокрема, висунуті в працях В. Беляєва, О. Бережної, І. Беха, Б. Битинаса, С. Гончаренка, В. Загвязинського, З. Курлянд, О. Кустовської, А. Киверялга, Д. Новікова, Л. Новікової, М. Руденко, Н. Фетискіна та ін.

Відповідно до мети і завдань дослідження вивчення методологічних, теоретичних і практичних засад поєднувалось з педагогічним експериментом, що відбувався в реальному виховному процесі загальноосвітньої школи.

На підготовчому етапі відбувалось вивчення нормативних документів про освіту і виховання, наукові джерела з проблем інноваційної педагогіки і сучасного виховання, здійснення інноваційних процесів у вихованні, підготовки педагогів до інноваційної виховної діяльності, вивчався перспективний педагогічний досвід, визначались учасники дослідно-експериментальної роботи.

На цьому етапі формулювались концептуальні положення дослідження та обґрунтовувались на методологічному і теоретичному рівнях; визначалась критеріально-діагностична база експериментального дослідження.

Констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи передбачав вивчення реального стану сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, за результатами якого розроблялась концепція і модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу, визначались педагогічні умови.

Під час проведення констатувального етапу дослідження було враховано те, що рівноправними суб'єктами виховного процесу, передусім, є педагоги й учні, які мають різний соціальний досвід, вік, позиції, ролі тощо, тому нами були сформовані чотири групи: до першої і другої груп увійшли педагоги, третю і четверту – склали учні, які брали участь в експерименті.

Оцінювання стану сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи відбувалося за визначеним діагностувальним інструментарієм окремо для кожного показника критерію.

Головна мета *формувального етапу* дослідно-експериментальної роботи полягала в перевірці ефективності системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

За допомогою критерію однорідності χ^2 було визначено збіг початкового стану в групах № 1, № 2 та № 3, № 4 стосовно рівня сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. Встановлено, що немає суттєвих відмінностей між педагогами двох різних груп та учнями двох різних груп, що стало підставою для їхнього умовного розподілу на експериментальні та контрольні групи.

На цьому етапі дослідно-експериментальної роботи здійснювалась відповідна підготовка педагогів ЕГ до інноваційної виховної діяльності та впровадження моделі системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи з урахуванням особливостей кожної школи експериментальної групи.

На заключному етапі дослідно-експериментальної роботи було проведено контрольне діагностування за визначеними критеріями і показниками рівня сформованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Результатом упровадження системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи стали якісні зміни: в сільській школі створена інноваційна модель виховної системи «Школи розвитку особистості на засадах національного виховання», школі міста райцентру – виховна система сучасного навчального закладу Школи сприяння здоров'ю «Компетентність+творчість+партнерство+родинність= успіх», міській школі – організація сучасного виховного процесу як складової «Школи розвитку компетентної, соціально зрілої, успішної особистості» на засадах психолого-педагогічної підтримки та соціального захисту учнів.

Результати експерименту засвідчили певні позитивні зміни, котрі виявились у тому, що педагоги стали активно вивчати і впроваджувати в практику інноваційні виховні технології, гармонізувались їх стосунки з батьками, взаємодія педагогів і учнів перебудовувалась на основі гуманізації і демократизації. Відзначено позитивні зміни в поведінці учнів, що виявлялося в їхній активності у виховних творчих справах, корисно-суспільних акціях, суттєво зменшилась агресивна поведінка школярів і конфлікти в учнівських колективах. Забезпечення активної участі кожного учня у виховному процесі, налагодження співпраці педагогів, учнів і батьків та прийняття спільних рішень сприяли впровадженню у виховний процес інновацій, що забезпечили розвиток в учнів відповідальності, самостійності, вміння працювати в команді, рефлексивним здібностям, здатності висловлювати та відстоювати власну думку, критично сприймати інформацію, творчо вирішувати проблеми. Педагоги набули позитивного досвіду інноваційної виховної діяльності, активізували самоосвіту з питань інновацій у вихованні, стали доцільно застосовувати інновації у виховному процесі, менше проявляти опір нововведенням, прагнути до опанування нестандартних, нових підходів до виховання.

Аналіз одержаних кількісних результатів засвідчив стійку позитивну динаміку в рівнях сформованості інноваційної спрямованості виховного

процесу загальноосвітньої школи (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльні дані рівнів сформованості інноваційної спрямованості
виховного процесу загальноосвітньої школи
на прикінцевому етапі експерименту ЕГ1 та КГ1 (у%)**

критерії		Рівні сформованості							
		високий		достатній		задовільний		низький	
		ЕГ1	КГ1	ЕГ1	КГ1	ЕГ1	КГ1	ЕГ1	КГ1
Забезпечувальний	початковий	1,2	1,9	9,1	10	50,8	52,7	38,9	35,4
	прикінцевий	28,7	2,6	57,1	11,7	11,2	51,3	3	34,4
Процесуальний	початковий	10,1	9,3	15,3	15,1	32,5	34,6	42,1	41
	прикінцевий	32,5	10,3	60,2	16,5	7,1	35,7	0,2	37,5
Особистісний	початковий	5,8	6,3	20,8	19,6	40,5	41,5	32,9	32,6
	прикінцевий	20,8	6,3	55,5	21	19,2	42,6	4,5	30,1
Всього	початковий	5,7	5,8	15,1	14,9	41,3	42,9	37,9	36,4
	прикінцевий	27,3	6,4	57,6	16,4	12,5	43,2	2,6	34

Загалом, як свідчать порівняльні дані, у ЕГ1 виявились кращі результати в сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: високий рівень – ЕГ1 27,3% та КГ1 5,7% (на констатувальному етапі – ЕГ1 5,7%, КГ1 5,8%), на достатньому рівні виявлено ЕГ1 57,6% та КГ1 16,4% (на констатувальному етапі – ЕГ1 15,1% та КГ1 15,1%), на задовільному рівні – ЕГ1 12,5% та КГ1 43,2% (на констатувальному етапі – ЕГ1 41,3% та КГ1 42,9%), на низькому ЕГ1 2,6% та КГ1 34% (на констатувальному етапі – ЕГ1 37,9% та КГ1 36,4%).

Порівняльні результати на констатувальному і формуальному етапах експерименту ЕГ2 та КГ2 представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Порівняльні дані рівнів сформованості інноваційної спрямованості
виховного процесу загальноосвітньої школи
на прикінцевому етапі експерименту ЕГ2 та КГ2 (у%)**

Критерії		Рівні сформованості							
		високий		достатній		задовільний		низький	
		ЕГ2	КГ2	ЕГ2	КГ2	ЕГ2	КГ2	ЕГ2	КГ2
Забезпечувальний	початковий	0	0,3	11,8	11,4	58,2	58,4	30	29,9
	прикінцевий	30,2	1,3	51,8	11,7	13,2	58,8	4,8	28,2
Процесуальний	початковий	16,4	17,7	22,5	22,3	33,5	35,5	27,6	28,4
	прикінцевий	42,6	18,1	53,3	22,3	4,1	32,6	0	27
Особистісний	початковий	5,3	4,6	17,2	17,1	42,5	45	35	33,3
	прикінцевий	11,5	5,5	48,5	18	29,5	45,7	10,5	30,8
Всього	початковий	7,2	7,5	17,1	16,9	44,7	46,3	30,8	30,5
	прикінцевий	28,1	8,3	51,2	17,3	15,6	45,7	5,1	28,7

З таблиці 2 видно, що у ЕГ2 виявились найбільші позитивні зміни в сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу

загальноосвітньої школи: інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи високий рівень – ЕГ2 28,1% та КГ2 8,3% (на констатувальному етапі – ЕГ2 7,2%, КГ2 7,5%), на достатньому рівні виявлено ЕГ2 51,2% та КГ2 17,3% (на констатувальному етапі – ЕГ2 17,1% та КГ2 16,9%), на задовільному рівні – ЕГ2 15,6% та КГ2 45,7% (на констатувальному етапі – ЕГ2 44,7% та КГ2 46,3%), на низькому ЕГ2 5,1% та КГ2 28,7% (на констатувальному етапі – ЕГ2 30,8% та КГ2 30,5%).

Для порівняння результатів констатувального і прикінцевого етапів експериментального дослідження було здійснено статистичний аналіз за допомогою емпіричного значення χ^2 .

Установлено, що достовірність розбіжностей характеристик контрольних і експериментальних груп стосовно сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи складає 95%. Отже, зміни, що відбулися в рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи в ЕГ1, ЕГ2 є достовірними, статистично значущими та відбулися внаслідок впровадження моделі формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що є доказом її ефективності.

Отже, ефективність педагогічної системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи доведена. Вихідна методологія правильна, гіпотезу дослідження підтверджено, мети досягнуто, завдання виконані.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення і запропоноване нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні, науковому обґрунтуванні і реалізації системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Результати проведеного дослідження підтвердили правомірність провідних положень загальної та часткових гіпотез, засвідчили досягнення поставленої мети й ефективність розв'язання висунутих завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. З'ясовано, що в основу сучасного виховного процесу покладено такі ідеї: розвиток сучасної особистості та її вдосконалення не є засобом благополуччя суспільства, а метою суспільного життя; найвищою цінністю у вихованні є особистість вихованця, а виховний процес має будуватися з орієнтацією на його потреби, здібності, інтереси; виховний процес передбачає рух від найближчих інтересів суб'єктів виховання до розвитку соціальних і високих духовних потреб; метою виховного процесу є розвиток особистості суб'єктів виховання, збагачення ціннісно-сислової сфери, формування національних і загальнолюдських цінностей; суб'єкт виховного процесу є творцем самого себе, власних обставин життя; активна особистісна позиція суб'єктів виховного процесу виявляється в праві вільного вибору, самостійності, ініціативності; особистісна спрямованість виховання передбачає

суб'єкт-суб'єктні відносини, активну взаємодію всіх учасників виховного процесу, їхню творчу співпрацю.

Визначено, що виховний процес є цілеспрямованою педагогічною взаємодією, в ході якої здійснюється закономірна, послідовна, неперервна зміна моментів розвитку суб'єктів взаємодії. Інновації у вихованні розглядаються як цілеспрямований процес продуктивних змін у виховних цілях, задачах, формах, методах, технологіях виховання, що забезпечують розвиток його суб'єктів та оптимізують досягнення виховної мети. Методологічними засадами формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи виступили особистісно-діяльнісний, аксіологічний і системний підходи.

2. Розкрито сутність інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи як взаємодії суб'єктів виховання, що зорієнтована на процес пошуку, створення чи перетворення, впровадження та поширення інновацій у виховний процес для розв'язання сучасних проблем виховання. Спираючись на аналіз змістового наповнення досліджуваного феномену, визначено його структуру. Компонентами інноваційної спрямованості обрано: ресурсний, функціонально-діяльнісний, рефлексивно-регулювальний, які є взаємозалежними та взаємозумовленими.

Установлено, що формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи передбачає якісні та кількісні зміни у діяльності суб'єктів виховного процесу, що забезпечують створення чи перетворення, впровадження і поширення інновацій у виховному процесі загальноосвітньої школи.

Виокремлено чинники, що впливають на формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: за змістом – соціально-педагогічний, організаційно-методичний і психолого-педагогічний; за характером дії – об'єктивний і суб'єктивний; за ступенем впливу – керований і некерований. Зазначені чинники виникають і зумовлюють формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи на загальношкільному рівні, рівні учнівського колективу та суб'єктів виховання.

3. З'ясовано, що організація сучасного виховного процесу в практиці загальноосвітніх шкіл здійснюється засобами інновацій, котрі ґрунтуються на гуманістичних засадах, принципах суб'єкт-суб'єктної, особистісно-розвивальної взаємодії. Така організація спрямована на інноваційні зміни у визначенні мети, завдань, змісту, форм і методів виховного процесу. Для вирішення актуальних питань сучасного виховання відбувається насичення виховного процесу інтерактивними формами і методами. Організація сучасного виховного процесу із застосуванням інновацій здійснюється у загальноосвітніх школах як складова цілісного процесу розбудови сучасної школи або як самостійний напрям діяльності традиційної школи.

Визначено загальні характерні особливості застосування інновацій у виховний процес загальноосвітньої школи: прагнення педагогів до створення інноваційної системи виховання в школі, в якій задовольняються потреби всіх

суб'єктів виховного процесу; розроблення та введення авторських програм виховання; впровадження в практику виховного процесу проектних технологій та інтерактивних форм і методів виховання; визначення нових і актуальних напрямів виховної діяльності; оновлення традиційних напрямів виховної діяльності та традиційних виховних заходів; пошук нових засобів взаємодії суб'єктів виховного процесу.

4. Визначено й обґрунтовано критерії, показники і рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. Характеристику критеріїв здійснено з огляду на сукупність показників: забезпечувальний (забезпеченість виховного процесу необхідними приміщеннями та їх використання; забезпеченість виховного процесу та використання технічного оснащення, необхідного інвентарю; створення і використання інформаційно-методичного забезпечення інноваційної виховної діяльності; створення шкільної системи підготовки педагогів до інноваційної виховної діяльності); процесуальний (організаційно-методичний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; стимулювання педагогів до інноваційної виховної діяльності та підтримка їхніх ініціатив; позитивний соціально-психологічний клімат у школі; насиченість та систематичність використання у виховному процесі нових виховних ідей, форм, методів і технологій, моделей виховних систем; відповідність інновацій розв'язанню виховної проблеми та особливостям школи, регіону, запитам і потребам суб'єктів виховного процесу); особистісний характеризує особистісний розвиток учнів (ціннісно-мотиваційний, дієво-поведінковий, рефлексійний) та особистісний і професійний розвиток педагогів – сформованість інноваційно-виховувальної компетентності педагогів (мотиваційно-орієнтований, інформаційно-когнітивний, комунікативно-перцептивний, креативно-операційний, рефлексійний компоненти).

Надано змістові характеристики рівнів сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи (високий, достатній, задовільний і низький).

5. Розроблено концепцію формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що ґрунтується на сучасній парадигмі виховання, на наявності ціннісної платформи, спирається на особистісний вибір суб'єктів виховання, враховує специфіку виховного процесу загальноосвітньої школи та індивідуальність її суб'єктів, детермінується наявністю високої відповідальності за наслідки власної діяльності, продуктивністю інноваційної виховної діяльності педагогів і співпрацею та співтворчістю суб'єктів виховання.

Для реалізації концепції розроблено модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, котра висвітлює взаємопов'язані підсистеми: цільову (мета, що зумовлюється соціальним замовленням, особливостями регіону і школи, потребами суб'єктів виховання), концептуальну (підходи, принципи), організаційну (чинники, компоненти інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої

школи, педагогічні умови), процесуальну (етапи формування, форми і методи, науково-методичний супровід, корекція), результативну (критерії, показники та рівні сформованості, оцінювання, очікуваний результат).

6. Формування інноваційної спрямованості виховного процесу відбувається ефективно в процесі реалізації таких педагогічних умов: актуалізація мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності, організація творчої взаємодії суб'єктів виховного процесу загальноосвітньої школи на основі його інноваційної спрямованості, удосконалення знань педагогів та набуття ними досвіду організації інноваційної виховної діяльності з використанням інтерактивних методів у системі методичної роботи школи, управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи.

7. Розроблено і забезпечено науково-методичний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: розроблений діагностувальний інструментарій, спецкурс «Використання новітніх технологій розвитку творчої особистості дитини» (у програмі курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів), міні-модуль «Інноваційна спрямованість виховного процесу» (у програмі курсів підвищення кваліфікації заступників директорів з виховної роботи та педагогів-організаторів), тренінг «Психолого-педагогічний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу» для заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, класних керівників, репрезентований в авторському майстер-класі; науково-методичне забезпечення формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, навчально-методичні посібники «Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності», «Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі», методичну розробку «Інтерактивні форми і методи виховання учнів».

8. Експериментальне дослідження в цілому підтвердило ефективність концепції та моделі системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. За результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено суттєві позитивні зміни за всіма критеріями інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи в експериментальних групах: в ЕГ1 на високому рівні показники збільшилися на 21,6% в ЕГ2 – на 20,9%, на достатньому рівні показники в ЕГ1 збільшилися на 42,5%, в ЕГ2 – на 34,1%, разом з тим зменшилися показники на задовільному рівні в ЕГ1 на 29,4%, в ЕГ2 – на 29,1% на низькому – в ЕГ1 на 35,4 %, в ЕГ2 – на 25,7%. Натомість, позитивні зміни у рівнях сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи контрольних груп є незначними чи майже відсутні.

Результати дисертаційного дослідження дають підстави для висновку про те, що мети досягнуто, гіпотезу доведено, визначені завдання реалізовано, використання розробленої системи суттєво підвищує ефективність формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Дисертаційне дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів проблеми формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої

школи і засвідчує необхідність її подальшого розроблення за такими перспективними напрямками, як удосконалення науково-методичного забезпечення інноваційного процесу у вихованні, вдосконалення підготовки педагогів до інноваційної виховної діяльності, організація психолого-педагогічного супроводу формування інноваційно-виховувальної компетентності педагогів у системі шкільної методичної роботи і післядипломної педагогічної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які розкривають основний зміст дисертації

1. Ягоднікова В. В. Формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: теоретичні і практичні аспекти: монографія / В. В. Ягоднікова. – Одеса: Видавець В. В. Букаєв, 2016. – 496 с.
2. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. / В. В. Ягоднікова. – К.: Персонал, 2011. – 70 с.
3. Ягоднікова В. В. Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності: навч.-метод. посіб. / В. В. Ягоднікова. – Одеса.: ТОВ «Лерадрук». – 2013. – 114 с.
4. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання та виховання учнів: метод. розробка / В. В. Ягоднікова // Інтерактивні вправи та ігри. – Харків: «Основа», 2010. – С. 85-144.
5. Ягоднікова В. В. Інноваційна спрямованість процесу виховання на сучасному етапі розвитку освіти / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Наша школа. – Одеса, 2008. – №. 4. – С. 45-53.
6. Ягоднікова В. В. Застосування технології розвитку критичного мислення у процесі підготовки майбутніх фахівців / В. В. Ягоднікова // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / голов. ред. В. В. Олійник. – К.: Геопринт, 2009. – Ч. 1. Вип. 11 – С. 190-196.
7. Ягоднікова В. В. Формування психологічної готовності педагогів до інноваційної діяльності: сучасні підходи / В. В. Ягоднікова // Наша школа. – 2009. – № 5. – С. 59-61.
8. Ягоднікова В. В. Особливості формування мотиву досягнення у молодших школярів / В. В. Ягоднікова // Наша школа. – 2010. – № 3. – С. 10-13.
9. Ягоднікова В. В. Психолого-педагогічний супровід розвитку соціальної креативності учнів / В. В. Ягоднікова // Наша школа. – 2010. – № 4. – С. 51-54.
10. Ягоднікова В. В. Організаційно-методичний супровід інноваційної діяльності класного керівника / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Наша школа. – 2010. – № 1-2. – С. 46-51.
11. Ягоднікова В. В. Інноваційність виховного процесу в сучасному освітньому просторі: організаційний аспект / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 6. – С. 19-35.

12. Ягоднікова В. В. Формування інноваційного потенціалу класних керівників в системі методичної роботи загальноосвітнього закладу / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Наша школа. – Одеса. – 2011. – Вип. 4. – С. 48-53.
13. Ягоднікова В. В. До проблеми педагогічної креативності / В. В. Ягоднікова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. – Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики / Ред. кол.: Н. В. Гузій (відп. ред.). – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип.18 (28). – С. 171-175.
14. Ягоднікова В. В. Проблема антиінноваційних бар'єрів у виховній діяльності педагогів / В. В. Ягоднікова // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. / Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка; гол. ред. Каньоса П. С. – Кам'янець-Подільський: видавець ПП Зволенко Д. Г., 2013. – Вип. 13 – С. 162-167.
15. Ягоднікова В. В. Ціннісний підхід до виховання культури міжетнічних стосунків підлітків / В. В. Ягоднікова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Одеса, ПДПУ імені К. Д. Ушинського. – 2013. – Вип. 5-6. – С. 258-262.
16. Ягоднікова В. В. Інноваційні стратегії виховання нової школи в Одеському регіоні / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2014. – № 1-4. – С. 67-78.
17. Ягоднікова В. В. Шляхи реалізації інноваційних стратегій виховання нової школи в Одеському регіоні / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Наша школа. – Одеса, 2014. – № 4. – С. 61-67.
18. Ягоднікова В. В. Інноваційно-виховувальна компетентність педагога / В. В. Ягоднікова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 1-3. – С. 158-162.
19. Ягоднікова В. В. Критерії формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи / В. В. Ягоднікова // Освіта і наука. – 2015. – № 6/СХХХV. – С. 148-154.
20. Ягоднікова В. В. Мотивування педагогів до інноваційної виховної діяльності / В. В. Ягоднікова // Збірник наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. – В. 2, Ч. 2. – С. 494-501.
21. Ягоднікова В. В. Організація педагогічної взаємодії суб'єктів інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи / В. В. Ягоднікова // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. пр. – серія: Педагогічні науки / Гол. ред. Локарева Г. В. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. – № 2(25). – С. 53-58.
22. Ягоднікова В. В. Принципи формування інноваційної спрямованості виховного процесу / В. В. Ягоднікова // Нова педагогічна думка. – Рівне, 2015. – № 4. – С. 133-138.
23. Ягоднікова В. В. Особливості управління інноваціями у виховному процесі школи / В. В. Ягоднікова // Освіта і наука. – 2016. – № 1. – С. 17-22.

24. Ягоднікова В. В. Чинники формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи / В. В. Ягоднікова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – № 1 (55). – С. 342-348.
25. Ягоднікова В. В. Инновационная направленность воспитательного процесса общеобразовательной школы / В. В. Ягоднікова // Оралдың ғылым жаршысы. – 2015. – № 13 (144). – С. 55-60.
26. Ягоднікова В. В. Педагогические условия формирования инновационной направленности воспитательного процесса / В. В. Ягоднікова // Revista «Psihologie. Pedagogie specială. Asistența socială». – 2015. – № 41. – pp. 45-52.
27. Ягоднікова В. В. Субъективные факторы инновационной воспитательной деятельности педагогов / В. В. Ягоднікова // Веснік Гродзенскага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. – Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – Т.6. – 2016. – № 1 – С. 78-82.
28. Yahodnikova V. V. Formation of innovative orientation educational process secondary school// Austrian Journal of Humanities and Social Sciences, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2015. – № 5-6 (4).– pp. 83-85.
29. Yahodnikova V. V. Features innovative changes in educational process in secondary schools of Ukraine European Journal of Education and Applied Psychology, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2015. – № 4. – pp. 62-65.

Наукові праці апробаційного характеру

30. Ягоднікова В. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах євроінтеграції / В. В. Ягоднікова // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Проблеми політико-правового забезпечення євро- та євроатлантичної інтеграції України»], (22 листопада 2007 р.). – Одеса: Лерадрук, 2007. – С. 41-46.
31. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Casestudy) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців / В. В. Ягоднікова // Матеріали IV Международной научно-практической конференции [«Наука и образование»], (5-7 січня 2008 р.). – Софія: «Бял ГРАД-БГ». – 2008. – Том 7. – С. 17-20.
32. Ягоднікова В. В. Психологічні особливості інноваційної діяльності в організації / В. В. Ягоднікова, О. І. Купченко // Матеріали VI Міжрегіональної науково-практичної конференції [«Розвиток українського туризму як засіб подолання кризових наслідків»], (11 листопада 2010 р.). кол. авторів. / За заг. ред. О. А. Золотарьової. – Одеса: Лерадрук, 2010. – С. 42-50.
33. Ягоднікова В. В. Формування управлінської компетентності в умовах професійно-креативного середовища ВНЗ / В. В. Ягоднікова // Матеріали Международной научно-практической конференции [«Образование и наука 21 век»], (17-25 октября 2010 р.). – Софія. «Бял ГРАД-БГ» ООД. – 2010. – Т. 11. – С. 74-78.

34. Ягоднікова В. В. Виховання сучасної особистості учня в умовах інноваційного середовища загальноосвітнього навчального закладу / В. В. Ягоднікова // Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Шості педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку»], (31 березня 2011 р.). – Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2011. – С. 229-231.
35. Ягоднікова В. В. Інтерактивні методи навчання у вищій школі / В. В. Ягоднікова, О. І. Купченко // Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції до 15-річчя Одеського інституту МАУП [«Політико-правові засоби підвищення іміджу держави»], (16 травня 2013р.) / Міжрегіональна Академія управління персоналом Одеськ. ін-т. – Одеса: Лерадрук, 2013. – С. 29-33.
36. Ягоднікова В. В. Особистісно-діяльнісний підхід у формуванні управлінських умінь майбутніх фахівців / В. В. Ягоднікова, О. І. Купченко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, ментальні аспекти»] (14 листопада 2012 р.) / Міжрегіональна Академія управління персоналом. Одеськ. ін-т. – Одеса: Лерадрук, 2012. – С. 215-221.
37. Ягоднікова В. В. Особливості інноваційної діяльності педагогів у вихованні / В. В. Ягоднікова // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції [«Наука і інновації – 2012»] (07-15 листопада м. Перемишль). – Серія : Педагогічні науки. – 2012. – № 10. – С. 6-9.
38. Ягоднікова В. В. Особенности инновационной воспитательной среды общеобразовательной школы / В. В. Ягоднікова // Матеріали XII Международной научно-практической конференции [«Теоретические и методологические проблемы современного образования»], (27-28 марта 2013 г.) / Науч.-инф. Издат. Центр «Институт стратегических исследований». – Москва: Изд-во «Спецкнига», 2013. – С. 336-339.
39. Ягоднікова В. В. Інноваційна спрямованість виховного процесу: аксіологічний підхід / В. В. Ягоднікова // Zbior raportow naukowych. «Sciece – od teorii do praktyki». (29.03.2013-31.03.2013) – Sopot: Wydawca: Sp.z o.o. «Diamond trading tour», 2013. – str. 92-96.
40. Ягоднікова В. В. Розвиток мотивації до інноваційної діяльності: психологічний аспект / В. В. Ягоднікова, О. І. Купченко // Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, ментальні аспекти»] (16 лист., 2014 р.) / Міжрегіональна Академія управління персоналом. Одеськ. ін-т. – Одеса: Лерадрук, 2014 – С. 87-95.
41. Ягоднікова В. В. Інноваційний потенціал загальноосвітньої школи як основа інноваційної спрямованості виховного процесу / В. В. Ягоднікова // Materials of the XI International scientific and practical conference, «Science

- with out borders», March 30 – April 7, 2015 on Pedagogical sciences. – pp. 36-40.
42. Ягоднікова В. В. Провідні тенденції розвитку світового освітнього простору / В. В. Ягоднікова // Ювілейний збірник наукових праць Одеського інституту МАУП. – 2008. – С. 370-375.
 43. Ягоднікова В. В. Інноваційна спрямованість процесу виховання на сучасному етапі розвитку освіти / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Завуч. – Харків: «Основа» – 2009. – № 1. – С. 20-24.
 44. Ягоднікова В. В. Сучасні підходи до організаційно-методичного супроводу інноваційної діяльності класних керівників / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Завуч. – Харків: «Основа». – 2009. – Вип. 9. – С. 2-6.
 45. Ягоднікова В. В. Виховання лідерів / В. В. Ягоднікова // Виховна робота в школі. – Харків: «Основа», 2009. – Вип. 10. – С. 2-36.
 46. Ягоднікова В. В. Я можу, вмю, дію. Школа лідерства / В. В. Ягоднікова // «Виховна робота в школі». – Харків: «Основа», 2010. – Вип. 4. – С. 2-26.
 47. Ягоднікова В. В. Як підготувати тренінг? / В. В. Ягоднікова // Шкільному психологу. Усе для роботи. – Харків: «Основа», 2010. – Вип. 8 (20). – С. 8-14.
 48. Ягоднікова В. В. Що таке соціальна креативність. Психолого-педагогічний супровід розвитку соціальної креативності учнів / В. В. Ягоднікова // Часопис для керівників освітньої галузі «Управління освітою». – 2011. – Вип. 22. Часопис для керівників освітньої галузі «Психологія управління». – Харків. – Вип. 11. – С. 8-10.
 49. Ягоднікова В. В. Формування етнічної толерантності як складової виховання культури міжетичних стосунків підлітків / В. В. Ягоднікова // Сучасні проблеми навчання і виховання: зб. наук. праць. / Упоряд. І. О. Бартенєва, З. Н. Курлянд та ін. – Одеса: ДЗ ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2013. – С. 88-91.
 50. Ягоднікова В. В. Інноваційні стратегії виховання нової школи в Одеському регіоні: шляхи реалізації в контексті сучасних підходів до виховання / В. В. Ягоднікова, О. І. Чешенко // Теорія і практика організації інноваційного процесу виховання; упоряд. О. І. Чешенко – Одеса, ТОВ «Лерадрук». – 2014. – С. 8-30.
 51. Ягоднікова В. В. Особливості організації інноваційного процесу виховання / В. В. Ягоднікова // Теорія і практика організації інноваційного процесу виховання; упоряд. О. І. Чешенко – Одеса, ТОВ «Лерадрук». – 2014. – С. 31-43.
 52. Ягоднікова В. В. Управління інноваціями у виховному процесі школи / В. В. Ягоднікова // Наша школа. – 2015. – № 3. – С.14-18.
 53. Ягоднікова В. В. Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності / В. В. Ягоднікова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, ПДПУ імені К. Д. Ушинського. – 2015. – № 2. – С.118-126.

АНОТАЦІЯ

Ягоднікова В. В. Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2016.

У дисертації науково обґрунтовано й розроблено концепцію формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що ґрунтується на засадах особистісно-діяльнісного, аксіологічного та системного підходів. Розроблено й обґрунтовано модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, яка охоплює цільову, концептуальну, організаційну, процесуальну та результативну підсистеми. Визначено і систематизовано чинники, що впливають на формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, визначено критерії з їх показниками та схарактеризовано рівні сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, схарактеризовано принципи, виокремлено етапи та розкрито педагогічні умови цього процесу. Розроблено й апробовано науково-методичний супровід формування інноваційної процесу загальноосвітньої школи. Доведено, що практична реалізація системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи сприяє ефективній творчій взаємодії суб'єктів виховання, в ході якої здійснюється пошук, створення чи перетворення, опанування, впровадження і поширення інновацій, які забезпечують розв'язання виховних проблем, оновлення виховного процесу загальноосвітньої школи, особистісний розвиток учнів і особистісний і професійний розвиток педагогів.

Ключові слова: виховання, виховний процес, інновації, інновації у вихованні, інноваційна спрямованість виховного процесу загальноосвітньої школи, інноваційно-виховувальна компетентність педагога, інноваційна виховна діяльність, концепція, модель, педагогічні умови, науково-методичний супровід, система формування інноваційної процесу загальноосвітньої школи.

ABSTRACT

Yahodnikova V. V. Theory and practice of forming innovative orientation of the educational process of a comprehensive school. – Manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.07 – theory and methodics of education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy, Vinnytsia, 2016.

The thesis scientifically grounded and developed the concept of forming innovative orientation of the educational process general education school based on the principles of personality-activity, axiological and systematic approaches. Developed and grounded model of formation of innovative orientation of the educational process general education school, covering the target, the conceptual, organizational, procedural and efficient subsystems. Defined and systematized the factors influencing the formation of innovation orientation of educational proces

general education school, criteria with their performance and author determined level forming innovative orientation of the educational process general education school, author determined principles singled stages and revealed pedagogical conditions of the process. Developed and approved the scientific and methodological support for the process of formation of innovative secondary school. Proved that the practical implementation of the system formation process innovation orientation of educational general education school promotes effective interaction of creative education, in which the search, creation or conversion, capture, implementation and dissemination of innovations that provide a solution of educational problems, upgrade educational process secondary school students personal development and personal and professional development oft eachers.

Keywords: education, educational process, innovation, innovation in education, innovation orientation of educational process general education school, innovation and educational competence of teachers, innovative educational activities, concept, model, pedagogical conditions, scientific and methodological support, making system innovation orientation of educational process in secondary schools.

АННОТАЦИЯ

Ягодникова В. В. Теория и практика формирования инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2016.

В диссертации научно обоснована и разработана концепция формирования инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы, которая основывается на современной парадигме воспитания, ценностной платформы, опирается на личностный выбор субъектов воспитания, учитывает специфику воспитательного процесса общеобразовательной школы и индивидуальность ее субъектов, детерминруется наличием высокой ответственности за последствия собственной деятельности, продуктивностью инновационной воспитательной деятельности педагогов, сотрудничеством и сотворчеством субъектов воспитания. Система формирования инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы разработана на положениях личностно-деятельностного, аксиологического и системного подходов.

Проведен содержательный анализ феномена «воспитание»; уточнены понятия «инновации», «инновации в воспитании», «инновационная воспитательная деятельность».

Опираясь на результаты анализа научно-педагогических источников в диссертации, конкретизировано содержание базовых понятий, раскрывающих функциональное содержание феномена «инновационная направленность воспитательного процесса общеобразовательной школы», как взаимодействие

субъектов воспитания, ориентированное на процесс поиска, создания или преобразования, внедрение и распространение инноваций в воспитательный процесс для решения современных проблем воспитания. Основываясь на анализе содержательного наполнения исследовательского феномена, определена его структура. Компонентами инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы определены взаимосвязанные и взаимообусловленные компоненты: ресурсный, функционально-деятельный, рефлексивно-регулирующий.

В исследовании раскрыта сущность инновационно-воспитывающей компетентности педагога как составляющей профессиональной компетентности, которая включает в себя систему мотивов, профессиональных знаний, умений, навыков, опыта, определенных личностных качеств педагога, обеспечивает осуществление инновационной воспитательной деятельности. Ее структуру составляют мотивационно-ориентированный; информационно-когнитивной, коммуникативно-перцептивный, креативно-операционный, рефлексивный компоненты.

На основе анализа педагогической практики обобщен отечественный опыт организации современного воспитательного процесса в контексте инноваций и создания инновационных воспитательных систем в средних образовательных заведениях.

Разработана и научно обоснована модель системы формирования инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы, которая охватывает целевую, концептуальную, организационную, процессуальную и результативную подсистемы.

Определены и систематизированы факторы, которые влияют на формирование инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы (по содержанию – социально-педагогический, организационно-методический, психолого-педагогический; по характеру действия – объективный и субъективный; по степени влияния – управляемый и не управляемый). Эти факторы возникают на общешкольном уровне, на уровне ученического коллектива и уровне субъектов воспитания.

Определены критерии (обеспечивающий, процессуальный, личностный) с их показателями, охарактеризованы уровни (высокий, достаточный, удовлетворительный, низкий) сформированности инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы. Охарактеризованы принципы, определены этапы (подготовительный, организационный, операционный, продуктивный) и раскрыты педагогические условия этого процесса.

Разработано и апробировано научно-методическое сопровождение формирования инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы, которое предусматривает обучения педагогов по совершенствованию специальных знаний и приобретение ими необходимых умений для осуществления инновационной воспитательной деятельности; участие педагогов в научно-методических мероприятиях; распространение

инновационного педагогического опыта; создание инновационно-информационного пространства; издание собственных учебно-методических пособий, ориентированных на педагогов общеобразовательных учебных заведений и студентов педагогических вузов.

Доказано, что практическая реализация системы формирования инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы способствует эффективному творческому взаимодействию субъектов воспитания, в процессе которой осуществляется поиск, создание или преобразование, освоение, внедрение и распространение инноваций, которые обеспечивают решение воспитательных проблем, обновление воспитательного процесса общеобразовательной школы, личностное развитие учащихся и личностный и профессиональный рост педагогов.

Ключевые слова: воспитание, воспитательный процесс, инновации, инновации в воспитании, инновационная направленность воспитательного процесса общеобразовательной школы, инновационно-воспитывающая компетентность педагога, инновационная воспитательная деятельность, концепция, модель, педагогические условия, научно-методическое сопровождение, система формирования инновационной направленности воспитательного процесса общеобразовательной школы.

Підписано до друку 16.09.2016.
Обсяг 1,9 друк. арк. Формат 60x88/16 Зам. № 1609/ 16
Наклад 120 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 042 35 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13. 02. 2014 р.